

روان شناسی شناختی

(رشته روان شناسی)

دکتر حسین زارع دکتر علی اکبر شریفی

امروزه کتاب‌خوانی و علم‌آموزی، نه تنها یک وظیفه‌ی ملی، که یک واجب دینی است.

مقام معظم رهبری

در عصر حاضر یکی از شاخصه‌های ارزیابی رشد، توسعه و پیشرفت فرهنگی هر کشوری میزان تولید کتاب، مطالعه و کتاب‌خوانی مردم آن مرز و بوم است. ایران اسلامی نیز از دیرباز تاکنون با داشتن تمدنی چندهزارساله و مراکز متعدد علمی، فرهنگی، کتابخانه‌های معتبر، علما و دانشمندان بزرگ با آثار ارزشمند تاریخی، سرآمد دولت‌ها و ملت‌های دیگر بوده و در عرصه‌ی فرهنگ و تمدن جهانی به‌سان خورشیدی تابناک همچنان می‌درخشد و با فرزندان نیک‌نهاد خویش هنرنمایی می‌کند. چه کسی است که در دنیا با دانشمندان فرزانه و نام‌آور ایرانی همچون ابوعلی سینا، ابوریحان بیرونی، فارابی، خوارزمی و ... همچنین شاعران برجسته‌ای نظیر فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ... آشنا نباشد و در مقابل عظمت آنها سر تعظیم فرود نیاورد. تمامی این افتخارات ارزشمند، برگرفته از میزان عشق و علاقه فراوان ملت ما به فراگیری علم و دانش از طریق خواندن و مطالعه منابع و کتاب‌های گوناگون است. به شکرانه‌ی الهی، تاریخ و گذشته ما، همیشه درخشان و پربار است. ولی اکنون در این زمینه در چه جایگاهی قرار داریم؟ آمار و ارقام ارائه‌شده از سوی مجامع و سازمان‌های فرهنگی در مورد سرانه‌ی مطالعه‌ی هر ایرانی، برایمان چندان امیدوارکننده نمی‌باشد و رهبر معظم انقلاب اسلامی نیز از این وضعیت بارها اظهار گله و ناخشنودی نموده‌اند.

کتاب، دروازه‌ای به سوی گستره‌ی دانش و معرفت است و کتاب خوب، یکی از بهترین ابزارهای کمال بشری است. همه‌ی دستاوردهای بشر در سراسر عمر جهان تا آنجا که قابل کتابت بوده است، در میان دست‌نوشته‌هایی است که انسان‌ها پدید آورده و می‌آورند. در این مجموعه‌ی بی‌نظیر، تعالیم الهی، درس‌های پیامبران به بشر، و همچنین علوم مختلفی است که سعادت بشر بدون آگاهی از آنها امکان‌پذیر نیست. کسی که با دنیای زیبا و زندگی‌بخش کتاب ارتباط ندارد بی‌شک از مهم‌ترین دستاوردهای انسانی و نیز از بیشترین معارف الهی و بشری محروم است. با این دیدگاه، به‌روشنی می‌توان ارزش و مفهوم رمزی عمیق در این حقیقت تاریخی را دریافت که اولین خطاب خداوند متعال به پیامبر گرامی اسلام (ص) این است که «بخوان!» و در اولین

سوره‌ای که بر آن فرستاده‌ی عظیم‌الشان خداوند، فرود آمده، نام «قلم» به تجلیل یاد شده‌است: «إِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ. الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ» در اهمیت عنصر کتاب برای تکامل جامعه‌ی انسانی، همین بس که تمامی ادیان آسمانی و رجال بزرگ تاریخ بشری، از طریق کتاب جاودانه مانده‌اند.

دانشگاه پیام‌نور با گستره‌ی جغرافیایی ایران‌شمول خود با هدف آموزش برای همه، همه‌جا و همه‌وقت، به‌عنوان دانشگاهی کتاب‌محور در نظام آموزش عالی کشورمان، افتخار دارد جایگاه اندیشه‌سازی و خردورزی بخش عظیمی از جوانان جویای علم این مرز و بوم باشد. تلاش فراوانی در ایام طولانی فعالیت این دانشگاه انجام پذیرفته تا با بهره‌گیری از تجربه‌های گرانقدر استادان و صاحب‌نظران برجسته کشورمان، کتاب‌ها و منابع آموزشی درسی شاخص و خودآموز تولید شود. در آینده هم، این مهم با هدف ارتقای سطح علمی، روزآمدی و توجه بیشتر به نیازهای مخاطبان دانشگاه پیام‌نور با جدیت ادامه خواهد داشت. به‌طور قطع استفاده از نظرات استادان، صاحب‌نظران و دانشجویان محترم، ما را در انجام این وظیفه‌ی مهم و خطیر یاری‌رسان خواهد بود. پیشاپیش از تمامی عزیزانی که با نقد، تصحیح و پیشنهادهای خود ما را در انجام این وظیفه‌ی خطیر یاری می‌رسانند، سپاسگزاری می‌نماییم. لازم است از تمامی اندیشمندانی که تاکنون دانشگاه پیام‌نور را منزلگاه اندیشه‌سازی خود دانسته و ما را در تولید کتاب و محتوای آموزشی درسی یاری نموده‌اند، صمیمانه قدردانی گردد. موفقیت و بهروزی تمامی دانشجویان و دانش‌پژوهان عزیز آرزوی همیشگی ما است.

دانشگاه پیام‌نور

فهرست مطالب

پیشگفتار	سیزده
بخش اول. فرایندهای شناختی پایه	۱
فصل اول. مقدمه‌ای بر روان‌شناسی شناختی	۳
هدف‌های یادگیری	۳
مقدمه	۳
۱-۱ روان‌شناسی شناختی	۴
۲-۱ تاریخچه روان‌شناسی شناختی	۴
۳-۱ علل شکل‌گیری مجدد انقلاب شناختی	۶
۱-۳-۱ ناکامی رفتارگرایی	۶
۲-۳-۱ ظهور نظریه ارتباط	۷
۳-۳-۱ پژوهش‌های حافظه	۷
۴-۳-۱ پژوهش‌های زبان	۷
۵-۳-۱ پیشرفت علوم رایانه	۸
۴-۱ رویکرد پردازش اطلاعات	۸
۵-۱ رویکردهای بررسی شناخت	۹
۶-۱ حوزه کاربرد روان‌شناسی شناختی	۱۳
۷-۱ روش‌های بررسی در علوم شناختی	۱۳
۱-۷-۱ آزمایش کنترل‌شده	۱۳
۲-۷-۱ مطالعه موردی	۱۴
۳-۷-۱ خودسنجی	۱۵
۴-۷-۱ مشاهده طبیعی	۱۵
۵-۷-۱ پژوهش با استفاده از فنون تصویربرداری	۱۶
خلاصه فصل اول	۱۷
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول	۱۷

فصل دوم. توجه.....	۱۹
هدف‌های یادگیری.....	۱۹
مقدمه.....	۱۹
۱-۲ تعریف توجه.....	۲۰
۲-۲ رویکردهای نظری توجه.....	۲۰
۱-۲-۲ نظریه صافی.....	۲۰
۲-۲-۲ نظریه‌های منبع مرکزی.....	۲۱
۳-۲-۲ نظریه‌های منبع چندگانه.....	۲۳
۳-۲ انواع توجه.....	۲۴
۴-۲ کارکردهای توجه.....	۲۴
۱-۴-۲ توجه پراکنده یا تقسیم‌شده.....	۲۴
۲-۴-۲ گوش‌به‌زنگی و ردیابی علامت.....	۲۶
۳-۴-۲ توجه انتخابی.....	۲۷
۴-۴-۲ جست‌وجو.....	۲۷
۵-۲ پردازش خودکار.....	۲۸
۶-۲ اثر استروپ.....	۲۸
۷-۲ اختلالات توجه.....	۲۹
۱-۷-۲ اختلال بیش‌فعالی و کمبود توجه.....	۳۰
۲-۷-۲ بی‌توجهی.....	۳۱
۸-۲ سنجش توجه.....	۳۲
۱-۸-۲ آزمون استروپ.....	۳۲
۲-۸-۲ آزمون استروپ هیجانی.....	۳۲
۳-۸-۲ آزمون دات-پروب.....	۳۳
۴-۸-۲ آزمون اصلاح‌شده دات-پروب تصویری.....	۳۴
۵-۸-۲ آزمون عملکرد پیوسته.....	۳۵
۶-۸-۲ آزمون دقت متمرکز و پراکنده.....	۳۶
۷-۸-۲ آزمون توجه و جست‌وجوی دیداری.....	۳۶
۸-۸-۲ آزمون دسته‌بندی کارت ویسکانسین.....	۳۷
خلاصه فصل دوم.....	۳۸
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم.....	۳۹
فصل سوم. ادراک.....	۴۱
هدف‌های یادگیری.....	۴۱
مقدمه.....	۴۱
۱-۳ تعریف ادراک.....	۴۲
۲-۳ رویکردهای نظری ادراک.....	۴۲
۱-۲-۳ رویکردهای صعودی یا ادراک مستقیم.....	۴۳
۲-۲-۳ رویکردهای نزولی یا ساخت ادراک.....	۴۷
۳-۲-۳ ترکیب دو رویکرد.....	۴۷

۴۹	۳-۳ فرایندهای ادراک.....
۴۹	۳-۳-۱ بازشناسی.....
۴۹	۳-۳-۲ مکان‌یابی.....
۴۹	۳-۳-۳ ثبات ادراک.....
۵۰	۳-۴ انواع ادراک.....
۵۰	۳-۴-۱ ادراک دیداری.....
۵۰	۳-۴-۲ ادراک شنیداری.....
۵۱	۳-۴-۳ ادراک بساوایی.....
۵۲	۳-۴-۴ ادراک زمان.....
۵۳	۳-۵ اختلالات ادراک.....
۵۳	۳-۵-۱ خطای ادراک.....
۵۳	۳-۵-۲ توهم.....
۵۳	۳-۵-۳ ادراک‌پریشی.....
۵۵	۳-۶ روش‌های سنجش ادراک.....
۵۵	۳-۶-۱ آزمون بازشناسی چهره بتون.....
۵۵	۳-۶-۲ آزمون ادراک دیداری بی‌نیاز از حرکت - ویراست چهارم (MVPT-4).....
۵۶	۳-۶-۳ آزمون ادراکی - دیداری فراستیگ.....
۵۸	۳-۶-۴ آزمون بازشناسی هیجان در چهره.....
۵۸	۳-۶-۵ آزمون تحولی ادراک دیداری نوجوانان و بزرگسالان (DTVP-A).....
۵۹	۳-۶-۶ نسخه تجدیدنظرشده آزمون مهارت‌های ادراک بینایی (TVPS-R):.....
۵۹	۳-۶-۷ نرم‌افزار ادراک زمان.....
۶۰	خلاصه فصل سوم.....
۶۱	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم.....
۶۳	فصل چهارم. حافظه.....
۶۳	هدف‌های یادگیری.....
۶۳	مقدمه.....
۶۴	۴-۱ تعریف حافظه.....
۶۴	۴-۲ ساختار حافظه.....
۶۴	۴-۲-۱ الگوهای سنتی.....
۶۶	۴-۲-۲ الگوهای جایگزین.....
۶۸	۴-۳ انواع حافظه.....
۶۸	۴-۳-۱ براساس میزان ثبات حافظه.....
۷۲	۴-۳-۲ براساس نوع اطلاعاتی که به خاطر سپرده می‌شود.....
۷۳	۴-۴ انواع حافظه بلندمدت.....
۷۳	۴-۴-۱ حافظه آشکار و ناآشکار.....
۷۴	۴-۴-۲ حافظه گذشته‌نگر و آینده‌نگر.....
۷۵	۴-۴-۳ حافظه پس‌گستر و پیش‌گستر.....
۷۶	۴-۵ فرایندهای حافظه.....

۷۷	۴-۵-۱ رمزگردانی
۷۸	۴-۵-۲ اندوزش
۷۸	۴-۵-۳ بازیابی
۸۰	۴-۶ فراموشی یا آمنزی
۸۱	۴-۶-۱ فراموشی به عنوان یک اختلال
۸۳	۴-۷ توان بخشی حافظه
۸۴	۴-۷-۱ روش های توان بخشی حافظه
۸۷	۴-۷-۲ روش های توان بخشی حافظه برای افراد دچار آسیب حافظه
۸۹	۴-۷-۳ رهنمودهایی برای آموزش اطلاعات جدید به افراد دچار آسیب حافظه
۸۹	۴-۸ سنجش حافظه
۹۱	۴-۸-۱ نمایه حافظه فعال
۹۱	۴-۸-۲ آزمون حافظه معنایی
۹۲	۴-۸-۳ پرسش نامه حافظه آینده نگر و گذشته نگر
۹۲	۴-۸-۴ پرسش نامه حافظه روزمره
۹۳	۴-۸-۵ پرسش نامه حافظه چندعاملی MMQ
۹۳	۴-۸-۶ آزمون حافظه رویدادی
۹۳	۴-۸-۷ پرسش نامه خودکارآمدی حافظه (MSEQ)
۹۴	۴-۸-۸ آزمون رفتاری حافظه ریورمید
۹۴	خلاصه فصل چهارم
۹۷	خودآزمایی چهارگزینه ای فصل چهارم
۹۹	بخش دوم. زبان و شناخت
۱۰۱	فصل پنجم. درک زبان
۱۰۱	هدف های یادگیری
۱۰۱	مقدمه
۱۰۲	۵-۱-۱ فرایندهای درک زبان
۱۰۲	۵-۱-۱-۱ تقطیع
۱۰۲	۵-۱-۲ دستور زبان
۱۰۴	۵-۱-۳ نظریه های تقطیع
۱۰۷	۵-۲ کاربردشناسی
۱۰۸	۵-۲-۱ مجاز
۱۰۸	۵-۲-۲ الگوی کاربردشناسی استاندارد
۱۰۹	۵-۳ زمینه مشترک
۱۱۰	۵-۴ تفاوت های فردی در ظرفیت حافظه کاری
۱۱۰	۵-۵ پردازش کلام
۱۱۲	۵-۵-۱ رویکرد ساختارگرایانه
۱۱۳	۵-۵-۲ فرضیه حداقلی
۱۱۳	۵-۶ پردازش داستان
۱۱۶	۵-۷ اختلالات درک زبان

۱۱۶	۱-۷-۵ زبان‌پریشی ورنیکه.....
۱۱۷	۲-۷-۵ نارساخوانی.....
۱۱۷	۸-۵ سنجش درک زبان.....
۱۱۷	۱-۸-۵ آزمون رشد زبان- نسخه ابتدایی تجدیدنظرشده (TOLD-P3).....
۱۱۸	۲-۸-۵ آزمون خواندن و نارساخوانی.....
۱۱۹	خلاصه فصل پنجم.....
۱۲۱	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل پنجم.....
۱۲۳	فصل ششم. تولید زبان.....
۱۲۳	هدف‌های یادگیری.....
۱۲۳	مقدمه.....
۱۲۴	۱-۶ شباهت‌ها و تفاوت‌های زبان گفتاری و نوشتاری.....
۱۲۵	۱-۱-۶ تفاوت‌ها.....
۱۲۶	۲-۶ نظریه‌های تولید گفتار.....
۱۲۶	۱-۲-۶ نظریه فعال‌سازی گسترش‌یابنده.....
۱۲۷	۲-۲-۶ مدل لولت.....
۱۳۰	۳-۶ جنبه‌های اصلی گفتار.....
۱۳۱	۱-۳-۶ نشانگرهای گفتار.....
۱۳۲	۲-۳-۶ نشانه‌های نوایی.....
۱۳۳	۳-۳-۶ حرکات بدن.....
۱۳۳	۴-۶ خطاهای گفتار.....
۱۳۴	۱-۴-۶ اسپونریسم.....
۱۳۴	۲-۴-۶ خطای جانشینی معنایی.....
۱۳۵	۳-۴-۶ اختلال بیان نوشتاری.....
۱۳۵	۴-۴-۶ زبان‌پریشی بروکا.....
۱۳۶	۵-۶ سنجش تولید زبان.....
۱۳۶	۱-۵-۶ آزمون آگاهی واج‌شناختی.....
۱۳۶	۲-۵-۶ نسخه بالینی آزمون تشخیصی زبان‌پریشی فارسی (P-WAB).....
۱۳۷	۳-۵-۶ آزمون روانی-زبانی ایلینویز (ITPA).....
۱۳۹	خلاصه فصل ششم.....
۱۴۰	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل ششم.....
۱۴۲	فصل هفتم. زبان در بافت.....
۱۴۲	هدف‌های یادگیری.....
۱۴۲	مقدمه.....
۱۴۳	۱-۷ زبان در بافت اجتماعی.....
۱۴۷	۲-۷ دوزبانگی.....
۱۵۱	۳-۷ جنسیت و زبان.....
۱۵۳	۴-۷ رویکردهای اکتساب زبان.....

۱۵۴	۱-۴-۷ رویکرد رفتاری.....
۱۵۴	۲-۴-۷ رویکرد فطری نگر.....
۱۵۶	۳-۴-۷ رویکرد زیستی.....
۱۵۶	۴-۴-۷ رویکرد شناختی.....
۱۵۸	۵-۷ زبان و تفکر.....
۱۶۲	خلاصه فصل هفتم.....
۱۶۵	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هفتم.....

۱۶۷	بخش سوم. فرایندهای عالی شناخت (تفکر).....
۱۷۱	فصل هشتم. استدلال.....
۱۷۱	هدف‌های یادگیری.....
۱۷۱	مقدمه.....
۱۷۲	۱-۸ تعریف استدلال.....
۱۷۲	۲-۸ انواع استدلال.....
۱۷۳	۱-۲-۸ استدلال شرطی.....
۱۷۴	۲-۲-۸ استدلال استقرائی.....
۱۷۵	۳-۲-۸ استدلال قیاسی.....
۱۷۵	۴-۲-۸ روش تمثیلی.....
۱۷۶	۳-۸ نظریه‌های استدلال.....
۱۷۶	۱-۳-۸ نظریه قواعد انتزاعی.....
۱۷۶	۲-۳-۸ الگوهای ذهنی جانسون - لیرد.....
۱۷۷	۳-۳-۸ نظریه نظام‌های دوگانه.....
۱۷۸	۴-۸ سنجش استدلال.....
۱۷۸	۱-۴-۸ آزمون مهارت‌های استدلالی نیوجرسی.....
۱۷۹	۲-۴-۸ تکلیف انتخاب واسون.....
۱۸۰	۳-۴-۸ آزمون استدلال پروکتور و گمبل.....
۱۸۱	۴-۴-۸ پرسش‌نامه استدلال تورپ.....
۱۸۱	خلاصه فصل هشتم.....
۱۸۲	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هشتم.....

۱۸۴	فصل نهم. قضاوت.....
۱۸۴	هدف‌های یادگیری.....
۱۸۴	مقدمه.....
۱۸۵	۱-۹ نظریه‌های قضاوت.....
۱۸۵	۱-۱-۹ نظریه حمایت.....
۱۸۶	۲-۱-۹ روش‌های اکتشافی سریع و باصرفه.....
۱۸۷	۳-۱-۹ فرضیه فراوانی طبیعی.....
۱۸۸	۴-۱-۹ الگوهای علی.....
۱۸۹	۵-۱-۹ الگوی پردازش دوگانه.....

۱۹۱	۲-۹ تحریف و سوگیری در قضاوت.....
۱۹۲	۱-۲-۹ قاعدهٔ اکتشافی معرف.....
۱۹۴	۲-۲-۹ قاعدهٔ اکتشافی دسترس پذیری.....
۱۹۶	خلاصهٔ فصل نهم.....
۱۹۷	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل نهم.....
۱۹۹	فصل دهم. حل مسئله.....
۱۹۹	هدف‌های یادگیری.....
۱۹۹	مقدمه.....
۲۰۱	۱-۱۰ تعریف حل مسئله.....
۲۰۲	۲-۱۰ انواع مسائل.....
۲۰۳	۳-۱۰ نظریه‌های حل مسئله.....
۲۰۳	۱-۳-۱۰ نظریه‌های کلاسیک حل مسئله.....
۲۰۶	۲-۳-۱۰ نظریه‌های معاصر حل مسئله.....
۲۱۰	۴-۱۰ راهبردهای حل مسئله.....
۲۱۰	۱-۴-۱۰ روش استدلال قیاسی.....
۲۱۰	۲-۴-۱۰ روش بارش مغزی.....
۲۱۱	۳-۴-۱۰ الگوریتم.....
۲۱۱	۴-۴-۱۰ بینش.....
۲۱۱	۵-۴-۱۰ روش‌های اکتشافی.....
۲۱۳	۵-۱۰ موانع حل مسئله.....
۲۱۳	۱-۵-۱۰ تثبیت شدن.....
۲۱۳	۲-۵-۱۰ انتقال.....
۲۱۳	۳-۵-۱۰ رشد نهفته.....
۲۱۴	۴-۵-۱۰ عوامل انگیزشی.....
۲۱۴	۶-۱۰ سنجش مهارت‌های حل مسئله.....
۲۱۴	۱-۶-۱۰ آزمون حل خلاق مسئله باسادر.....
۲۱۵	۲-۶-۱۰ آزمون برج لندن.....
۲۱۶	۳-۶-۱۰ آزمون پنج نقطه.....
۲۱۷	۴-۶-۱۰ آزمون ۹ نقطه (تفکر خارج از چارچوب).....
۲۱۸	۵-۶-۱۰ معمای شمع.....
۲۱۹	۶-۶-۱۰ آزمون حل مسئله وسیله-هدف (MEPS).....
۲۲۰	۷-۶-۱۰ پرسش‌نامهٔ حل مسئلهٔ پارکر.....
۲۲۱	۸-۶-۱۰ پرسش‌نامهٔ سبک حل مسئلهٔ کسیدی و لانگ.....
۲۲۱	خلاصهٔ فصل دهم.....
۲۲۳	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دهم.....
۲۲۵	فصل یازدهم. تصمیم‌گیری.....
۲۲۵	هدف‌های یادگیری.....

۲۲۵	مقدمه.....
۲۲۶	۱-۱۱ سبک تصمیم‌گیری.....
۲۲۷	۲-۱۱ انواع سبک‌های تصمیم‌گیری.....
۲۲۷	۱-۲-۱۱ سبک تصمیم‌گیری عقلانی.....
۲۲۷	۲-۲-۱۱ سبک تصمیم‌گیری شهودی.....
۲۲۷	۳-۲-۱۱ سبک تصمیم‌گیری وابسته.....
۲۲۸	۴-۲-۱۱ سبک تصمیم‌گیری آنی.....
۲۲۸	۵-۲-۱۱ سبک تصمیم‌گیری اجتنابی.....
۲۲۸	۳-۱۱ انواع تصمیم‌گیری.....
۲۲۹	۴-۱۱ عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری.....
۲۳۰	۵-۱۱ نظریه‌های تصمیم‌گیری.....
۲۳۰	۱-۵-۱۱ تصمیم‌گیری عقلایی.....
۲۳۱	۲-۵-۱۱ مدل عقلایی محدود.....
۲۳۲	۳-۵-۱۱ سودمندی مورد انتظار.....
۲۳۲	۴-۵-۱۱ نظریه چشم‌انداز.....
۲۳۳	۶-۱۱ سنجش مهارت تصمیم‌گیری.....
۲۳۳	۱-۶-۱۱ پرسش‌نامه سبک‌های تصمیم‌گیری اسکات و براس.....
۲۳۴	۲-۶-۱۱ تکلیف شرط‌بندی آیووا.....
۲۳۵	۷-۱۱ مقیاس تصمیم‌گیری.....
۲۳۵	خلاصه فصل یازدهم.....
۲۳۶	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل یازدهم.....
۲۳۸	فصل دوازدهم. شناخت و هیجان.....
۲۳۸	هدف‌های یادگیری.....
۲۳۸	مقدمه.....
۲۳۹	۱-۱۲ ابعاد شناختی هیجان.....
۲۴۰	۲-۱۲ نظریه‌های ارتباط هیجان و شناخت.....
۲۴۰	۱-۲-۱۲ نظریه زیونک.....
۲۴۱	۲-۲-۱۲ نظریه لازاروس.....
۲۴۲	۳-۲-۱۲ نظریه شبکه تداعی.....
۲۴۳	۳-۱۲ هیجان و حافظه.....
۲۴۴	۴-۱۲ هیجان و سطوح عالی شناخت.....
۲۴۹	خلاصه فصل دوازدهم.....
۲۵۱	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوازدهم.....
۲۵۳	کتابنامه.....

پیشگفتار

روانشناسی شناختی شاخه‌ای از روان‌شناسی است که به بررسی علمی فرایندهای ذهنی از قبیل توجه، تمرکز، ادراک، حافظه، بازشناسی، تصویرسازی ذهنی، هوش مصنوعی، استدلال، قضاوت، حل مسئله، تصمیم‌گیری، تفکر و زبان می‌پردازد. موضوعاتی از این قبیل که انسان چگونه به درک، تشخیص و حل مسئله می‌پردازد و اینکه ذهن چگونه اطلاعات دریافتی از حواس گوناگون را درک می‌کند و یا اینکه حافظه انسان چگونه عمل می‌کند. چرا برخی خاطرات را به یاد می‌آوریم و برخی دیگر را فراموش می‌کنیم و چگونه انسان زبان را می‌آموزد و گفتار دیگران را درک می‌کند. این موارد از عمده مسائل قابل توجه دانشمندان این رشته است.

روانشناسی شناختی بعد از افت‌وخیزهای زیاد در اواخر دهه ۱۹۵۰ و اوایل دهه ۱۹۶۰ به صورت نوین شکل گرفت، دهه ۱۹۷۰ به رویکرد غالب در روان‌شناسی تبدیل شد. قیاس ذهن با کامپیوتر اطلاعات را رمزگردانی، ذخیره، بازیابی و پردازش می‌کند. روان‌شناسان شناختی، ایده پردازش اطلاعات را به عنوان مدلی از چگونه کارکردن افکار انسان اتخاذ کردند و بر این اساس فرض کردند که پردازش اطلاعات در انسان‌ها، همانند پردازش در کامپیوترهاست. اطلاعاتی که از محیط در دسترس است، توسط یک سری از سامانه‌های پردازشی (مانند توجه، ادراک، حافظه کوتاه‌مدت) پردازش می‌شود و این نظام‌های پردازشی، اطلاعات را به طور سیستماتیک اصلاح می‌کند یا تغییر می‌دهد.

همانند هر تحقیق علمی، اشتیاق به دانش، انگیزه زیادی برای مطالعه روان‌شناسی شناختی فراهم می‌کند. مطالعه ذهن انسان بسیار جذاب است، ولی ما اغلب از جنبه‌های قوق‌العاده‌ای شناخت انسان بی‌اطلاع هستیم. در هنگام تماشای یک برنامه تلویزیونی زنده درباره یک رویداد خبری، ما به ندرت به فناوری‌های پیچیده موردنیاز برای پخش این برنامه فکر می‌کنیم و درباره فرایندهای ذهنی پیچیده‌ای که ما را قادر به درک این رویداد خبری می‌کند نیز به ندرت فکر می‌کنیم. روان‌شناسان شناختی تلاش می‌کنند مکانیسم‌های زیربنای چنین پیچیدگی فکری را درک و تبیین کنند.

عملکرد ذهن انسان به مراتب پیچیده‌تر از پیچیده‌ترین سامانه‌های مدرن است. بیش از نیم قرن، محققان هوش مصنوعی در تلاش‌اند برنامه‌ای بسازند که کامپیوترها

قادر به نمایش رفتار هوشمند شوند. هرچند موفقیت‌های قابل توجهی وجود داشته است؛ با این حال، محققان هوش مصنوعی متوجه شده‌اند که تا زمان ایجاد یک برنامه که بتواند با انسان در هوش، انعطاف‌پذیری، یادآوری حقایق، حل مسئله، استدلال، یادگیری و پردازش زبان رقابت کند، فاصله زیادی دارند.

کاربردهای عملی روان‌شناسی شناختی، انگیزه زیادی برای مطالعه این رشته فراهم می‌کند. اگر ما واقعاً بدانیم چگونه افراد به دانش و مهارت‌های فکری دست می‌یابند و چگونه آن‌ها شاهکارهای بی‌نظیر خلق می‌کنند، آن‌گاه با استفاده از این دانش می‌توانیم آموزش و عملکرد خود را بهبود بخشیم.

درحالی‌که کاربردهای آتی روان‌شناسی شناختی امیدواری زیادی را ایجاد کرده است به تعدادی از کاربردهای موفق روان‌شناسی شناختی اشاره می‌کنیم. به عنوان مثال، پژوهش‌های زیادی بر روی اعتماد به شهادت شاهدان عینی صورت گرفته است که نتایج آن‌ها به دستورالعمل‌ها برای کارکنان قضایی منجر شده‌است. پژوهش درباره‌ی پردازش اطلاعات و ادراک به بهبود طراحی دستگاه‌های مختلف از جمله سامانه‌های مدیریت پرواز هواپیما منجر شده است. همچنین اکنون از یافته‌های روان‌شناسی شناختی در آموزش و پرورش، بهبود روش‌های مطالعه، سامانه‌های رایانه‌ای آموزش ریاضی استفاده می‌شود. روان‌شناسی شناختی همچنین سهم مهمی در درک ما از اختلالات مغزی نظیر دمانس، ضربه مغزی، اسکیزوفرنی، اوتیسم و ... دارد.

این کتاب شامل سه بخش است. در بخش فرایندهای شناختی پایه، بعد از مقدمه‌ای بر روان‌شناسی شناختی، در فصول جداگانه به توجه، ادراک و حافظه پرداخته شده‌است. بخش دوم با عنوان زبان و شناخت شامل فصول درک زبان، تولید زبان و زبان در بافت است و نهایتاً در بخش پایانی این کتاب با عنوان فرایندهای عالی شناخت به موضوع استدلال، قضاوت، حل مسئله، تصمیم‌گیری و شناخت و هیجان اختصاص یافته است.

دکتر حسین زارع

استاد گروه روان‌شناسی دانشگاه پیام‌نور

H.Zare@pnu.ac.ir (phd)

علی‌اکبر شریفی

استادیار گروه روان‌شناسی دانشگاه پیام‌نور

Aliakbar Sharifi@gmail.com

بخش اول

فرایندهای شناختی پایه

فصل اول

مقدمه‌ای بر روان‌شناسی شناختی

هدف‌های یادگیری

از شما انتظار می‌رود که پس از خواندن فصل اول بتوانید:

۱. روان‌شناسی شناختی را تعریف کنید.
۲. شناخت را تعریف کنید.
۳. در مورد عوامل شکل‌گیری روان‌شناسی شناختی جدید توضیح دهید.
۴. رویکردهای نظری در مطالعه شناخت انسان را نام ببرید.
۵. روش‌های بررسی در علوم شناختی را بیان کنید.
۶. در مورد کاربرد روان‌شناسی شناختی توضیح دهید.

مقدمه

درک علمی ذهن^۱ انسان یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های فکری دوره‌های مختلف و همچنین عصر حاضر است. پیچیدگی بدیع و مجذوب‌کننده توانایی ذهنی انسان آن را یکی از جذاب‌ترین و شگرف‌ترین اسرار علمی جهان ساخته است. بی‌تردید از آنجا که حیات انسان و جامعه وابسته به کارکردهای مغزی اوست، شناخت ما از کارکردهای مغز و ذهن می‌تواند تأثیر به‌سزایی بر همه ابعاد حیات انسان داشته باشد. علوم مختلف به بررسی این پدیده شگفت می‌پردازند و روان‌شناسی شناختی در کنار علوم دیگر نظیر عصب‌شناسی^۲، فلسفه ذهن^۳، زبان‌شناسی، انسان‌شناسی، علوم

1. Mind

2. Neurology

3. Philosophy of Mind

رایانه و هوش مصنوعی^۱ به بررسی ماهیت فعالیت‌های ذهنی مانند تفکر، طبقه‌بندی و فرایندهایی که انجام این فعالیت‌ها را ممکن می‌کند، می‌پردازد.

۱-۱ روان‌شناسی شناختی

روان‌شناسی شناختی^۲ روان‌شناسی بررسی فرایندهای ذهنی معرفی شده است (گروم^۳، ۲۰۱۴) و به صورت دقیق‌تر روان‌شناسی شناختی، شاخه‌ای از روان‌شناسی است که به بررسی علمی فرایندهای ذهنی از قبیل توجه^۴، تمرکز، ادراک، حافظه، بازشناسی، تصویرسازی ذهنی، هوش مصنوعی^۵، آفرینندگی، حل مسئله، تصمیم‌گیری، تفکر و زبان می‌پردازد. موضوعاتی از این قبیل که انسان چگونه به درک، تشخیص و حل مسئله می‌پردازد، ذهن چگونه اطلاعات دریافتی از حواس گوناگون را درک می‌کند یا اینکه حافظه انسان چگونه عمل می‌کند و چه ساختاری دارد؛ از عمده مسائل قابل توجه دانشمندان این رشته است که با استفاده از روش پژوهش علمی و بررسی موارد قابل مشاهده دنبال می‌شود. تمرکز اصلی روان‌شناسی شناختی بر بررسی شناخت^۶ است. هرچند راجع به اقسام شناخت، اختلاف نظرهایی وجود دارد و برخی پژوهشگران (مثل آیزیک و کین^۷، ۲۰۱۰) شناخت را به دو حوزه شناخت پایه و شناخت عالی (تفکر) تقسیم می‌کنند (زارع و عبداله‌زاده، ۱۳۹۱)، لیکن به نحوه پردازش اطلاعات و دست‌کاری شدن اطلاعات در جریان به یادآوردن، تفکر و دانستن، شناخت گویند (سانتراک، ۱۳۸۳).

۲-۱ تاریخچه روان‌شناسی شناختی

روان‌شناسی شناختی همانند سایر گرایش‌های روان‌شناسی، یک‌شبه ظهور نکرده است. در نوشته‌های فیلسوفان یونانی نظیر افلاطون و ارسطو به فرایندهای شناختی اشاره شده است. هرچند تفکر در مورد فرایندهای ذهنی از دیر باز وجود داشته است و نمی‌توان زمان دقیقی برای ظهور آن تعیین کرد ولی با پایه‌گذاری دو مکتب ساختارگرایی^۸ و کارکردگرایی^۹، که به

1. Artificial Intelligence
2. Cognitive Psychology
3. Groome
4. Attention
5. Artificial Intelligence
6. Cognition
7. Eysenck And Keane
8. Structuralism
9. Functionalism

مطالعه ذهن می‌پرداختند، اولین جرقه‌های شکل‌گیری روان‌شناسی شناختی زده شد. از زمان تأسیس روان‌شناسی به‌عنوان یک علم توسط ویلهلم وونت^۱ در سال ۱۸۷۹ و در واقع تأسیس مکتب ساختارگرایی توسط وی و توسعه آن توسط ادوارد تیچنر^۲، بر مطالعه ذهن و هوشیاری تأکید شد. وونت و تیچنر به‌دلیل تأکید بر فرایندهای ذهنی، جزء اولین پیشروان روان‌شناسی شناختی محسوب می‌شوند. ساخت‌گرایان با استفاده از روش درون‌نگری تلاش می‌کردند ساختار ذهن و ادراکات آن را با تجزیه به اجزای تشکیل‌دهنده آن بررسی کنند و کارکردگرایان اعتقاد داشتند روان‌شناسان باید بر فرایند اندیشه تمرکز کنند نه بر محتوا و ساختار ذهن. هرچند هر دو مکتب با مفهوم هوشیاری^۳ سروکار داشتند ولی ساخت‌گرایان، عناصر هوشیاری و کارکردگرایان، کارکردهای آن را مطالعه می‌کردند.

با ظهور رفتارگرایی در اوایل قرن بیستم، روش درون‌نگری و توجه به فرایندهای ذهنی کنار زده شد و مطالعه ذهن به امری از مد افتاده تبدیل شد و از سوی رفتارگرایان منسوخ اعلام شد. جان بی واتسون^۴ در سال ۱۹۱۳ نوشت: «روان‌شناسی باید هر گونه اشاره به هوشیاری را کنار بگذارد.» پیروان واتسون ذهن، فرایندهای هوشیار و همه اصطلاحات ذهن‌گرایانه را از روان‌شناسی حذف کردند و تا چند دهه در محتوای کتاب‌های روان‌شناسی فقط کارکرد مغز توضیح داده می‌شد و در آن‌ها هیچ‌گونه اشاره‌ای به ذهن نمی‌شد. رفتارگرایی، هوشیاری را تقریباً ۵۰ سال از رشته روان‌شناسی بیرون راند.

بعد از تحولی که در روش‌های مطالعه روان‌شناسی، به‌خصوص از نیمه دوم قرن بیستم، پیدا شد روش‌های جدیدی مطرح شد و دوباره شناخت در صدر توجه محققان این رشته قرار گرفت. بین سال‌های دهه ۱۹۵۰ تا ۱۹۷۰ به‌تدریج این موج تغییر جهت داد و تمرکز بر روی موضوعاتی شناختی مانند توجه، حافظه و حل مسئله قرار گرفت. در این دوره که غالباً از آن به‌عنوان انقلاب شناختی^۵ نام برده می‌شود، پژوهش‌های قابل ملاحظه‌ای در زمینه مدل‌های پردازش و روش‌های پژوهش شناختی صورت گرفت و برای نخستین بار عبارت «روان‌شناسی شناختی» به کار برده شد.

1. Wilhelm Wundt
2. Edward Titchener
3. Consciousness
4. John B. Watson
5. Cognitive Revolution

جرقه‌های انقلاب شناختی در سال‌های دهه ۱۹۳۰ زده شد. گاتری^۱، روان‌شناس رفتارگرا، با اظهار تأسف در مورد الگوی ماشینی روان‌شناسی اظهار داشت که روان‌شناسی باید محرک را به صورت امور ادراکی یا شناختی توصیف کند. تولمن^۲ با ارائه نظریه شرطی‌سازی انتظاری و رفتارگرایی هدفمند، اهمیت متغیرهای شناختی را زنده کرد. روان‌شناسی گشتالت با تأکید بر سازمان، ساخت، روابط، نقش فعال آزمودنی و نقش مهمی که ادراک در یادگیری و حافظه ایفا می‌کند، به شکل‌گیری جنبش شناختی کمک کرده است. جرج میلر^۳ و اولریک نیسر هرچند رسماً بنیان‌گذار روان‌شناسی شناختی محسوب نمی‌شوند، اما خدمات آنان در رشد روان‌شناسی شناختی حائز اهمیت است. میلر به کمک همکاری جروم برونر^۴ یک مرکزی پژوهشی در هاروارد برای مطالعه ذهن انسان تأسیس کرد. میلر و برونر برای مشخص کردن موضوع مطالعه خود کلمه شناخت را انتخاب کردند و مرکز مطالعات خود را مرکز مطالعات شناختی نام‌گذاری کردند. میلر (۱۹۵۶) با ارائه مقاله‌ای با نام عدد جادویی هفت، به علاوه یا منهای دو برخی محدودیت‌های ظرفیت پردازش، نوام چامسکی^۵ (۱۹۵۶) با ارائه نظریه خود در مورد زبان و نیوئل و سایمون^۶ (۱۳۷۲) با ارائه مدل عمومی حل مسئله، از جمله پیشگامان روان‌شناسی شناختی جدید محسوب می‌شوند. همچنین اولریک نیسر^۷ در سال ۱۹۶۷ کتاب روان‌شناسی شناختی خود را منتشر کرد؛ کتابی که سهم عمده‌ای در رشد و تحکیم روان‌شناسی شناختی داشته است. به دنبال انتشار این کتاب نیسر لقب پدر روان‌شناسی شناختی را گرفت.

۳-۱ علل شکل‌گیری مجدد انقلاب شناختی

۱-۳-۱ ناکامی رفتارگرایی

رفتارگرایی که رفتار و به عبارت دقیق‌تر پاسخ‌های آشکار به محرک‌ها را مطالعه می‌کند، قادر به توضیح تنوع رفتار انسانی نبود. شناخت‌گرای اولیه (مثل میلر، گالانتز و پریبرام^۸، ۱۹۶۰؛ نیوئل، شاو^۹ و سایمون، ۱۹۵۷) ادعا کردند که نظر رفتارگرایی سنتی

1. Guthrie

2. Tolman

3. George Miller

4. Jerome Bruner

5. Noam Chomsky

6. Newell & Simon

7. Ulric Neisser

8. Galanter And Pribram

9. Shaw

درباره رفتار، نادرست است، زیرا نمی‌گویید که افراد چگونه فکر می‌کنند؛ بنابراین، معلوم بود که یک سری فرایندهای ذهنی درونی بر رفتار تأثیر می‌گذارد که رفتارگرایان علاقه‌ای به مطالعه آن‌ها نداشتند.

۱-۳-۲ ظهور نظریه ارتباط

نظریه ارتباطات، حیطه‌هایی که در روان‌شناسی شناختی حائز اهمیت‌اند را به انجام آزمایش‌ها در مورد ردیابی نشانه، توجه، سایبرنتیک^۱ و نظریه اطلاعات ترغیب نمود.

۱-۳-۳ پژوهش‌های حافظه

پژوهش در حوزه یادگیری کلامی و حافظه یک پایه تجربی مستحکم برای نظریه‌های حافظه ایجاد کرد که به رشد مدل‌های حافظه و ظهور مدل‌های آزمون‌پذیر برای دیگر فرایندهای شناختی منتهی شد.

۱-۳-۴ پژوهش‌های زبان

پژوهش‌های زبان‌شناسان درباره ماهیت تکوین زبان، شواهدی را بر ضد دیدگاه محیط‌گرایی افراطی رفتارگرایان ارائه داد. نوشتن مقالات انتقادی نوام چامسکی بر کتاب اسکینر درباره زبان به نام رفتار کلامی در نشریه زبان سال ۱۹۵۹ نقطه تحول مشهور روان‌شناسی شناختی است. چامسکی مدعی شد آن چنان‌که اسکینر بیان می‌کند، زبان از طریق فرایند محرک پاسخ، قابل تبیین نیست. زبان راهی برای بیان ایده‌هاست و راهی که این نظرات از آن طریق به زبان تبدیل می‌شوند، فرایند شناختی است. انتقاد چامسکی رغبت فراوانی را به فرایندهای شناختی تمام فعالیت‌های انسانی برانگیخت. او نشان داد زبان پیچیده‌تر از آن است که قبلاً می‌پنداشتیم و تبیین‌های رفتارگرایانه قادر نیست به‌طور منطقی پیچیدگی‌های زبان را تبیین کند.